

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

ESTETICA AUTONOMISTĂ POST-KANTIANĂ
CA ETICĂ APLICATĂ

ETICISMUL DE SUBSTRAT AL CRITICII
LITERARE PURISTE DIN SECOLUL XX

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. MIRCEA MUTHU

Student-doctorand:

SILVIA GIURGIU

2015

Cuprins

Introducere.....	Error! Bookmark not defined.
I. Critica literară ca obiect și subiect: practici culturale și dimensiune ontologică	Error! Bookmark not defined.
1. Ce fel de obiect între ce fel de obiecte poate fi critica literară? (termeni-cheie: studiu, contemplație și real).....	Error! Bookmark not defined.
2. Metode și mobiluri în abordarea criticii literare ca obiect de studiu	Error! Bookmark not defined.
2.1. Normativ - științific	Error! Bookmark not defined.
2.2. Normativ – artistic.....	Error! Bookmark not defined.
2.3. Descriptiv – științific	Error! Bookmark not defined.
2.4. Descriptiv – artistic.....	Error! Bookmark not defined.
3. Cele două răspunsuri majore la întrebarea „ce este critica?” (dihotomia necesară și neajunsurile ei)	Error! Bookmark not defined.
3.1. Etica – rest și suprabază a diviziunii	Error! Bookmark not defined.
3.2. Etica în critica literară ca metaforă teoretică	Error! Bookmark not defined.
4. Studii de caz: critica interiorității, poetica generativă și psihologia familiei.....	Error! Bookmark not defined.
II. Etic / estetic în critica literară și în afara ei.....	Error! Bookmark not defined.
Introducere	Error! Bookmark not defined.
1. Arta pentru artă și disputa dintre moralști și autonomști	Error! Bookmark not defined.
1.1. Anti-autonomști moderați	Error! Bookmark not defined.
1.2. Anti-autonomști radicali	Error! Bookmark not defined.
1.3. Critica eticistă implicită (marxism, feminism, ecocritica)...	Error! Bookmark not defined.

2.Rădăcinile post-kantiene / pseudo-kantiene ale autonomiei esteticului	Error! Bookmark not defined.
2.1.Kant în lectură autonomistă	Error! Bookmark not defined.
2.2. Kant în lectură anti-autonomistă	Error! Bookmark not defined.
III. Critica literară autonomistă ca sistem etic: metode și concepte-cheie	Error! Bookmark not defined.
1.Autonomie morală și autonomie estetică	Error! Bookmark not defined.
2.Argumentele lingvistice ale metaeticii. Inversarea semnelor raportului etic/ estetic	Error! Bookmark not defined.
3.Răul estetic	Error! Bookmark not defined.
4. Erich Auerbach și critica mimetică	Error! Bookmark not defined.
5. Cyber-criticul și omul complet în estetica receptării la Victor Ernest Mașek	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie	Error! Bookmark not defined.
A.Cărți	Error! Bookmark not defined.
B.Articole	Error! Bookmark not defined.
Index	Error! Bookmark not defined.

Ethical assessment is directed at people's character, motives and actions; yet works are not persons: they have no will, exercise no choices, have no feelings and do not act. So how could an artwork intelligibly be the object of ethical assessment? In assessing it, one is not assessing its actual consequences, nor the morality of its actual author: it is the work that one is assessing.

(Berys Gaut, *Art, Emotion and Ethics*)

Rezumat

Teza aceasta se vrea a fi o lucrare de teorie estetică și totodată un studiu de metacritică, încercând să abordeze în regim teoretic problema statutului criticii literare. În acest context, desigur se vrea a fi un răspuns pertinent argumentat la întrebarea „Ce este critica literară?” (și variațiunile sale: „Cu care domeniu al cunoașterii este mai învecinată?”; „Ce tip de instrumente și ce premise metodologice trebuie puse la lucru în momentul în care aceasta (critica) devine obiect de studiu?”).

Probabil că cea mai mare vină și implicit cel mai mare minus al cercetării de față constă în faptul că răspunsul (la toate aceste întrebări, deci soluția la problemă) era deja fixat, jocurile erau decise înainte ca primul rând al lucrării să fi fost scris. Așa se face că în textul de față nu avem de fapt o narațiune, nu este ceva de genul unei cercetări în derulare. Este de fapt o încercare de ordonare într-o schemă argumentativă a unei singure idei, prezentă de la începutul până la sfârșitul demonstrației.

Răspunsul pentru care am optat, după cum și titlul o spune, este că domeniul criticii literare, indiferent de curentul căruia îi aparține sau de metodele pe care le aplică, aparține de fapt domeniului mai larg al eticii. Concluzia, astfel gândită, trebuia să aspire la un nivel de generalitate care de cele mai multe ori este dificil de manevrat în practica demonstrației curente. De aceea am decis ulterior să restrâng aria, vizând în mod direct acel segment care ar fi fost cel mai problematic, cel care, în mod normal, ar fi oferit setul cel mai mare de contraargumente. Deci mi-am limitat sfera cercetării doar la critica literară care se revendică de la tezele esteticii autonomiste și care implicit era în contradicție cu ideea de fundamente sau de baze etice. Prin felul în care abordează textele literare și prin răspunsurile pe care le oferă la întrebările privind condiția literaturii și rolul criticii, această arie pare a fi în opoziție strictă cu ipoteza mea, așadar consider că orientarea demonstrației strict în această direcție este suficientă și că astfel se poate atinge, în mod implicit, nivelul de generalitate intenționat inițial.

Pentru a susține această idee aveam nevoie să apelez la două pachete de premise. Tema criticii puriste (autonomiste) care este totodată eticistă (sau etică) e o temă tangentă cu două probleme teoretice diferite, abordate de obicei separat, în două clase diferite de studii. Avem astfel pe de o parte problema definirii obiectului de studiu (critica literară) prin gen proxim și diferență specifică, și, în acest sens, încercarea de asimilare a domeniului criticii la

un alt domeniu al cunoașterii deja cartografiat. Aici, opțiunile curente erau două: (1) domeniul artei (critica fiind considerată o formă de literatură) și respectiv (2) domeniul științei. În capitolul I am trecut în revistă argumentele majore în favoarea fiecăreia dintre cele două opțiuni teoretice specifice cercetărilor anterioare. Și tot în acest capitol îmi exprim opțiunea pentru o a treia variantă de răspuns, și anume asimilarea criticii literare la câmpul eticii.

În acest stadiu al demonstrației, opțiunea mea pentru a treia soluție are o dublă justificare. Această justificare rezultă mai evident din subcapitolul 4, în care realizez trei studii de caz. În primul rând, cele două soluții anterioare par a fi inconsistente din punct de vedere teoretic fiindcă pot fi aplicate simultan asupra aceluiași set de texte, însă lăsând de fiecare dată un rest. Adică, textele de critică literară care își asumă explicit, în regim normativ, apartenența la câmpul literaturii sau la cel al științei pot fi dovedite, în registru descriptiv, ca aparținând de fapt taberei adverse. Atât etapa normativă cât și cea descriptivă a demonstrației lasă rest. Și tocmai prin prisma acestui rest, teoria de semn contrar poate să își facă loc, iar uneori argumentele se construiesc în regim polemic, omițând sau amânând a oferi argumentele pozitive necesare (suficiente) pentru demonstrarea apartenenței la un domeniu sau altul. Pledând pentru o a treia variantă de răspuns, îmi propun să evit această strategie, urmând ca argumentele construite în capitolul III să fie argumente pozitive, iar nu negative.

Al doilea pachet de premise necesare se referă la soluțiile pe care tradiția le furnizează în legătură cu problema dihotomiei sau a relației etic – estetic. Astfel, în capitolul II, se regăsește o prezentare a problemei, cu accente pe dezbaterile recente privind reconsiderarea raportului etic – estetic și deci un posibil reviriment al criticii eticiste care ar reînnoia legăturile cu eticismul criticii de artă și al esteticii pre-autonomiste. În acest punct observația mea este că cele două momente din istoria disciplinei nu se pot suprapune, iar eticismul pre-autonomist nu are cum să coincidă (fiindcă are un bagaj teoretic, terminologic diferit) cu eticismul post-autonomist, așa cum noul val eticist și care este anti-autonomist în mod explicit și-ar dori-o. Propunerea pe care doresc să o înaintez în acest punct este ca, în momentul în care dorește să (re-)formuleze o soluție eticistă, estetica contemporană ar putea să includă tradiția autonomistă în propriul background teoretic (eventual ca pe o etapă autonomistă). O parte consistentă a acestui capitol este rezervată problemei moștenirii kantiene, care în mod paradoxal, este interpretată și invocată de ambele tabere de opinenți, livrând argumente atât autonomiștilor, cât și eticiștilor. Deja odată cu semnalarea acestui

impas este sugerată soluția care va fi susținută în capitolul III. Dubla utilizare a tezelor lui Kant, atât în sprijinul ideilor autonomiste cât și în apărarea esteticii eticiste (a teoriilor moraliste în artă) i-a determinat pe unii filosofi să susțină că cele două (autonomismul și eticismul) ar putea avea puncte comune.

Pe această linie teoretică îmi continui argumentarea în capitolul III, în care însumez de fapt concluziile parțiale ale celorlalte două capitole și încerc să identific argumentele pozitive pentru a demonstra nu doar posibila conexiune dintre eticism și autonomism, ci chiar coincidența celor două. În acest scop am abordat teme precum: autonomia textului literar văzută ca autonomie a unui subiect moral, libertate și responsabilitate (problema libertății voinței) în practicile de lectură și interpretare, ideea de valoare estetică văzută ca valoare morală prin prisma intenționalității estetice pe care trebuie să o conțină, echivalentul estetic al conceptului de rău, relația critică și condiția textului comentat ca alteritate, ca subiect construit prin similitudine și dialog, iar nu ca obiect ș.a.

Un aspect important care revine deseori de-a lungul lucrării de față îl constituie delimitarea mea de critica literară realizată prin aplicarea explicită moralismului în estetică. În primul rând, restrângându-mi obiectul de studiu la critica literară pe baze estetice autonomiste, această zonă a criticii nu cade în aria mea de interes decât în mod incidental. Pe de altă parte, din derularea demonstrației privind coincidența dintre autonomismul estetic și eticism, se sugerează că această arie a criticii literare nu respectă o bună parte din criteriile esteticii eticiste.

Formula teoretică finală propusă drept concluzie a acestui studiu este că estetica, în special cea autonomistă, poate fi echivalată cu sau asimilată domeniului eticii, această decizie fiind mult facilitată dacă avem în vedere în special direcțiile metaetice, iar nu atât unul sau altul dintre sistemele morale prescriptive, normative sau descriptive. În acest sens, estetica teoretică ar suporta echivalarea cu metaetica, în timp ce practica curentă a criticii literare, a interpretării de text, ar urma să fie asimilabilă unei etici aplicate, ipostaziind, în ultimă instanță, unul sau altul dintre sistemele morale normative cunoscute.

Pe parcursul lucrării de față nu am reușit să abordez și aceste aspecte, să comentez deci punctual modul în care anumite formule teoretice ale criticii literare autonomiste prezintă similitudini importante cu anumite curente ale eticii (cum ar fi utilitarismul, cazuistica, kantianismul ș.a.). Condiția de etică aplicată a criticii literare a fost demonstrată exclusiv prin ilustrări tematice, prin comentarea similitudinilor la nivel general tematic. Ar fi fost necesare și unele studii de caz care să urmărească punctual felul în care un curent etic

precum utilitarismul este regăsit, ca schemă de judecare, în domeniul esteticii aplicate. Din proiectul inițial făceau parte și unele analize de acest gen. Însă, contrar planificărilor, secțiunea argumentelor teoretice (din capitolele I și II) a căpătat o pondere mult mai mare în economia subiectului, iar la final studiul meu prezintă și acest mare minus.

Cuvinte-cheie: kantianism, autonomie estetică, arta pentru artă, critica literară, etică, critica morală, critica etică, metaetică